

נעמי שמר, 1967 · צילום: בוריס כרמי · הספרייה הלאומית, CC BY 4.0

נעמי שמר

המשוררת של הזמר העברי

1930–2004

חיים, שירים ושפה פואטית · שיעור ספרות

מי הייתה נעמי שמר?

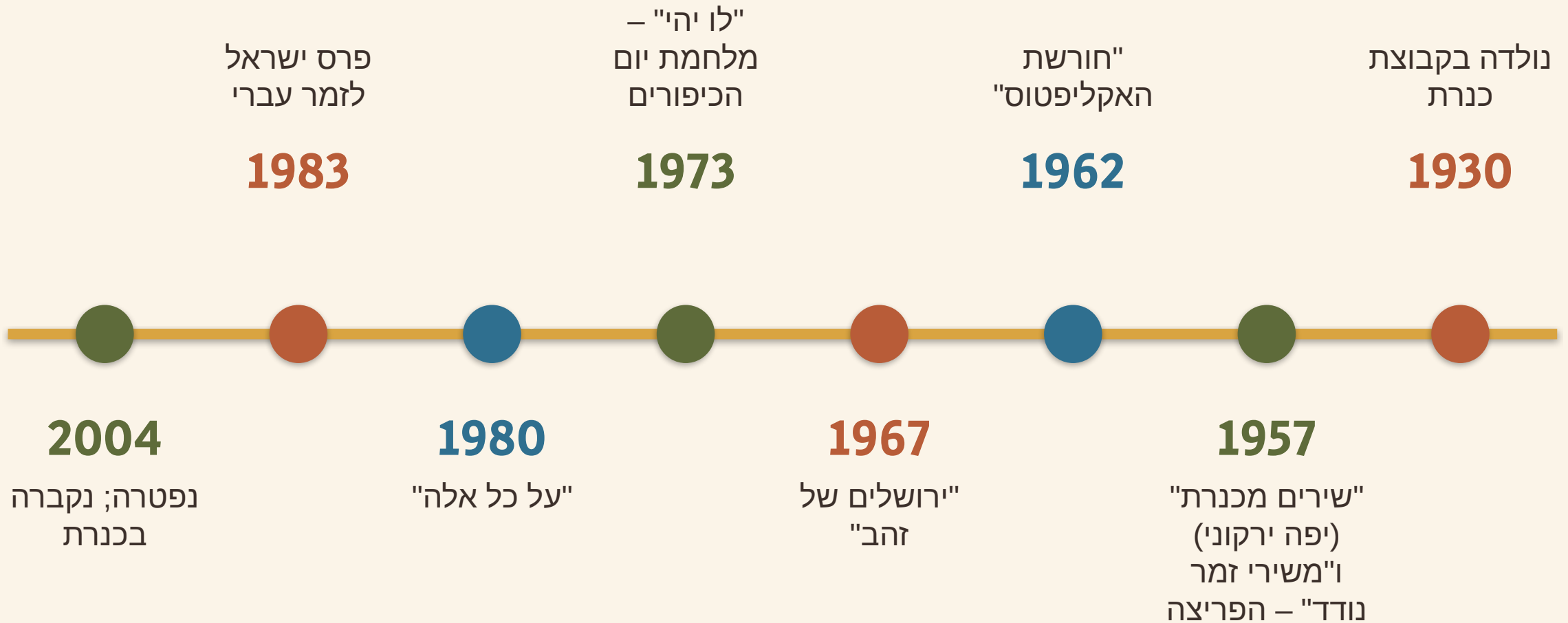

נעמי בילדותה, 1935 · הספרייה הלאומית · נחלת הכלל

- **נולדה** ב־13 ביולי 1930 בקבוצת כנרת, בשם נעמי ספיר. הוריה, מאיר ורבקה ספיר, היו ממייסדי הקבוצה.
- **משוררת, מלחינה, פזמונאית ומתרגמת** – כתבה גם את המילים וגם את המנגינה לרוב שיריה.
- **התחילה בשירי ילדים** שכתבה כמורה לריתמיקה לילדי כנרת (למשל "הדואר בא היום").
- **כלת פרס ישראל לזמר עברי** לשנת תשמ"ג (1983).
- **נפטרה** ב־26 ביוני 2004, ונקברה בבית הקברות כנרת, ליד הבית שבו נולדה.

ציר זמן: תחנות בחייה ובשירה

הכנרת – הבית שבו הכול התחיל

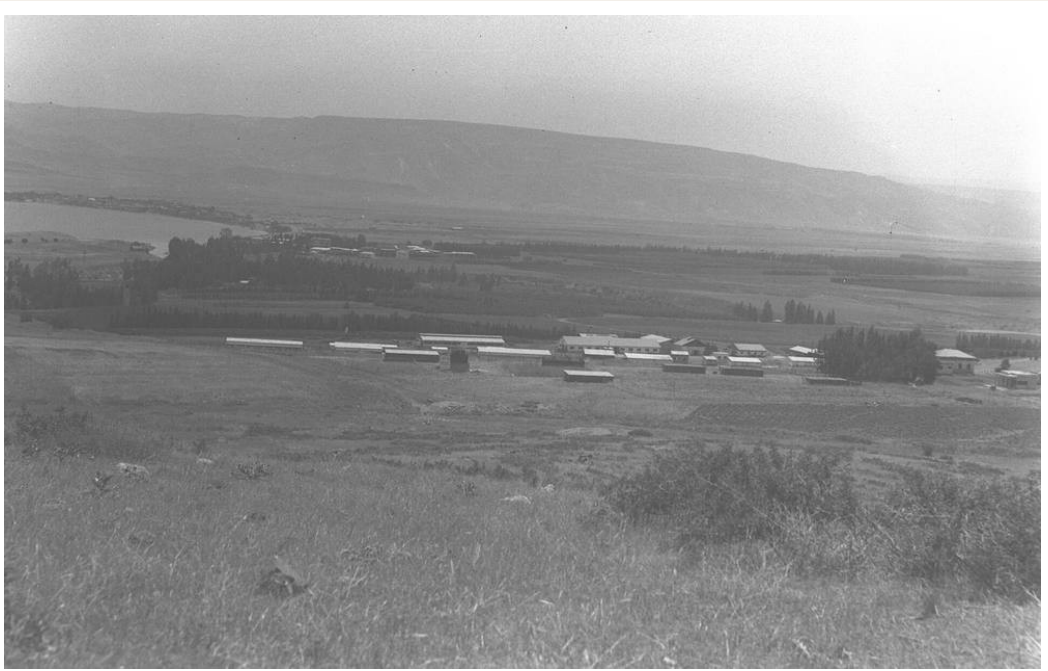
• **נולדה וגדלה** בקבוצת כנרת; למדה בדגניה ובבית ירח.

• **"חורשת האקליפטוס" (1962)** – על החורשה בקבוצת כנרת, שעל גדת הירדן.

• **הלחן המוכר** לשיר "כנרת" של רחל המשוררת ("שם הרי גולן") הוא שלה.

• **"הכל פתוח" (1993)** – נכתב לכבוד הכנרת; שמו נובע מפתיחת סכר דגניה.

• **נקברה** בבית הקברות כנרת, לצד הוריה.

קבוצת כנרת מעל הכנרת, 1937 · צילום: זולטן קלוגר, לע"מ · נחלת הכלל

הכנרת בסתיו · צילום: Aner Ottolenghi · ויקישיתוף, CC BY-SA 3.0

מקומה בתרבות הישראלית

טקס פרס ישראל, 18.4.1983 · צילום: יעקב סער, לע"מ · ויקישיתוף,
CC BY-SA 3.0

- **"המשוררת הלאומית"** – כך רבים מכנים אותה; שיריה נעשו "נכסי צאן ברזל".
- **כתבה לכולם** – ללהקות צבאיות, לזמרים, לתיאטרון, לקולנוע ולילדים.
- **"ירושלים של זהב"** נבחר ב־1998 למקום הראשון במצעד שירי היובל.
- **פרס ישראל לזמר עברי (1983)** "בזכות המיזוג המופלא בין המילה והלחן".
- **ארכיונה** נמסר ב־2010 לספרייה הלאומית; רחובות ובתי ספר נקראים על שמה.

"ירושלים של זהב" (1967)

נעמי שמר בירושלים, 1967 · צילום: בוריס כרמי · הספרייה הלאומית, CC BY 4.0

- **נכתב לבקשת** טדי קולק, ראש העיר, לפסטיבל הזמר של יום העצמאות 1967; שרה שולי נתן.
- **שלושה שבועות אחר כך** פרצה מלחמת ששת הימים; אחריה הוסיפה שמר בית נוסף.
- **השראה:** אגדת רבי עקיבא, שהבטיח לאשתו תכשיט "ירושלים של זהב", ושירת ר' יהודה הלוי.

"ירושלים של זהב / ושל נחושת ושל אור /
הלא לכל שיריך / אני כינור"

מילים ולחן: נעמי שמר (קטע קצר, לצורכי הוראה)

"לו יהי" (1973)

נעמי שמר, 1967 · צילום: בוריס כרמי · הספרייה הלאומית,
CC BY 4.0

- **תחילה רצתה לכתוב מילים עבריות ל־Let It Be של הביטלס.**
- **עם פרוץ מלחמת יום הכיפורים כתבה מילים של תקווה ודאגה לחיילים – ובהמשך גם לחן מקורי משלה.**
- **השיר הושר לחיילים בעצם ימי המלחמה, ונעשה לשיר המסמל תקווה.**
- **הצירוף "לו יהי" מופיע במקרא: "הן לו יהי כְּדַבְּרְךָ" (בראשית ל, לד).**

"עוד יש מפרש לבן באופק / מול ענן שחור כבד /
כל שנבקש – לו יהי"

מילים ולחן: נעמי שמר (קטע קצר, לצורכי הוראה)

שירים לילדים ולכל המשפחה

חורשת האקליפטוס

1962 . נכתב למחזמר של
ילדי בית הספר בקבוצת כנרת.

הדואר בא היום

מהשירים הראשונים שכתבה
– לילדי כנרת, כשהייתה מורה
לריתמיקה.

שלומית בונה סוכה

שיר ילדים לחג הסוכות:
"שלומית בונה סוכה / מוארת
וירוקה".

הכל פתוח

1993 . לכבוד הכנרת: "הכל
פתוח, עוד לא מאוחר".

אנשים טובים

1981 . מתוך האלבום "על
הדבש ועל העוקץ": "אנשים
טובים באמצע הדרך".

עוד לא אהבתי די

1977 . יהורם גאון . "באלה
הידיים עוד לא בניתי כפר" –
כל מה שעוד מחכה לנו.

השפה הפואטית של נעמי שמר

נעמי שמר, 1967 · צילום: בוריס כרמי · הספרייה הלאומית,
CC BY 4.0

הארץ והבית

אהבת הארץ, ירושלים ותל
אביב, החיים בישראל.

טבע ונוף

הכנרת ועמק הירדן, עצים
ועשבים, ים, מפרש ושמיים.

צורה וצליל

בתים ופזמון חוזר, חריזה
עשירה, לשון ציורית אך
מובנת – גם סלנג.

מקורות יהודיים

פסוקי מקרא, אגדות חז"ל
ושירת ספרד – משובצים
בשירים.

על פי: לקסיקון הקשרים לספרות ישראלית (גל כהן)

נעמי שמר · שיעור ספרות

מקורות ורמזים מקראיים בשיריה

בשיר	המקור
"ירושלים של זהב"	אגדת רבי עקיבא ורחל – תכשיט "ירושלים של זהב" (תלמוד בבלי, נדרים נ ע"א)
"הלא לכל שיריך אני כינור"	ר' יהודה הלוי, "ציון הלא תשאליו": "אני כינור לשיריך"
"כל שנבקש – לו יהי"	"הן לו יהי כְּדַבֵּרְךָ" (בראשית ל, לד)
"אל נא תעקור נטוע"	"עַתָּה לְטַעַת וְעַתָּה לְעַקֹּר נְטוּעַ" (קהלת ג, ב)
"השיבני ואשובה"	"הַשִּׁיבֵנִי וְאָשׁוּבָה כִּי אֶתָּה ה' אֱלֹהֵי" (ירמיהו לא, יז)
"אל הארץ הטובה"	"אֶעֱבְרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה" (דברים ג, כה)

ניתוח ספרותי: "על כל אלה" (1980)

התקליט "על הדבש ועל העוקץ" (1981) · צילום:
CC BY-SA 4.0 · ויקישיתוף, 123MVS

"על הדבש ועל העוקץ,
על המר והמתוק,
על בתנו התינוקות
שמור אלי הטוב."

"על כל אלה, על כל אלה,
שמור נא לי אלי הטוב."

מילים ולחן: נעמי שמר · קטע קצר לצורכי הוראה;
המילים המלאות: שירונט

• **נכתב** כשיר עידוד אישי לאחותה
רות, שהתאלמנה.

• **בכורה:** יוסי בנאי, 10 בספטמבר
1980, ערב ראש השנה.

• **שמו של האלבום** (1981) לקוח
מהשורה הראשונה: "על הדבש ועל
העוקץ".

• **תוך זמן קצר** קיבל השיר גם
משמעות ציבורית-לאומית, ומושר
עד היום ברגעי שמחה וצער.

אמצעי א': ניגודים – הדבש והעוקץ

• הדבש והעוקץ באים מאותה דבורה: הטוב והכואב הם חלק מאותם חיים.

עוקץ

דבש

• הדוברת אינה מבקשת רק את המתוק – היא מבקשת שמירה על הכול, גם על המר.

מר

מתוק

• המסר: קבלת החיים כמכלול, באהבה.

מים זכים

אש מבוערת

לשים לב: ניגוד (אנטיתזה) הוא העמדת שני דברים הפוכים זה מול זה. בשיר הניגודים בנויים בזוגות מסודרים, וכך נוצרים גם קצב וגם משמעות.

אמצעי ב': פזמון חוזר, פנייה ומטפורה

מטפורה

- "אל נא תעקור נטוע" – האדם כמו עץ שנטוע באדמה; עקירה = אובדן הבית.
- רמז לקהלת: "עת לטעת ועת לעקור נטוע" – השיר מבקש להישאר בצד של הנטיעה.

פנייה ישירה

- "שמור נא לי, אלי הטוב" – השיר בנוי כתפילה אישית.
- המילה "נא" מוסיפה בקשה רכה ותחינה.

פזמון חוזר וחזרות

- "על כל אלה, על כל אלה" – החזרה מדגישה ונותנת לשיר אופי של תפילה.
- אנפורה – המילה "על" חוזרת בפתיחת השורות ויוצרת רשימה של דברים יקרים, מ"בתנו התינוקת" ועד "הארץ הטובה".

שאלות לדיון

- 1 מה בחייכם הוא "דבש", ומה "עוקץ"? למה, לדעתכם, הדוברת מבקשת שמירה גם על העוקץ?
- 2 למי פונה הדוברת בשיר? איך הפנייה משנה את האופן שבו אנחנו קוראים אותו?
- 3 השיר נכתב לאחות שהתאלמנה, אבל הפך לשיר של עם שלם. איך שיר אישי הופך לשיר ציבורי?
- 4 בחרו שיר אחר של נעמי שמר: איזה מקום, איזה טבע ואיזה רמז למקורות מופיעים בו?
- 5 מה משותף ל"לו יהי" ול"על כל אלה"? חשבו על תקווה, תפילה ובקשה.

פעילות בכיתה: "על כל אלה" שלי

1	בקבוצות (5 דק')	סמנו בשיר את כל זוגות הניגודים ואת החזרות. מה הן מוסיפות לשיר?
2	אישית (10 דק')	כתבו בית משלכם בתבנית של השיר: "על ה... ועל ה..., על ה... וה..." – שני זוגות של ניגודים מחייכם, ובסוף: "שמור נא לי".
3	שיתוף (10 דק')	קראו בקול כמה בתים. נסו לשיר אותם עם הלחן של הפזמון.
4	סיכום	איזה אמצעי אמנותי היה לכם הכי קל ליצור? ואיזה הכי קשה?

מקורות

- הספרייה הלאומית – "נעמי שמר", עמוד המוזיקאית ותחנות בחייה (nli.org.il)
- לקסיקון הקשרים לספרות ישראלית – ערך "נעמי שמר" מאת גל כהן (פרויקט בן־יהודה)
- לקסיקון לתרבות ישראל – "נעמי שמר" (תרבות.יל, מט"ח)
- ויקיפדיה העברית – נעמי שמר; ירושלים של זהב; לו יהי; על כל אלה; חורשת האקליפטוס; עוד לא אהבתי די; הכל פתוח; כנרת (שיר)
- שירונט – מילות השירים (קטעים קצרים בלבד, לצורכי הוראה); פסוקי המקרא – תנ"ך

תמונות

בוריס כרמי, 1967 – הספרייה הלאומית (CC BY 4.0) · נעמי בילדותה, 1935 – הספרייה הלאומית (נחלת הכלל)
זולטן קלוגר, 1937 ויעקב סער, 1983 – לע"מ, אוסף התצלומים הלאומי · Aner Ottolenghi, 123MVS – ויקישיתוף (CC BY-SA)

יצרה: רוית ראש בן ישי